

ELS MASDOVELLES, LLINATGE DEL PENEDÈS

VICENÇ CARBONELL I VIRELLA

Vilanova i la Geltrú

PRECEDENTS

Notoris són els Masdovelles per haver donat dos poetes catalans, l'obra dels quals és coneguda gràcies a un cançoner elaborat vers el 1470 per Joan Berenguer de Masdovelles, el qual aplega gran quantitat de poesies seves i quinze del seu oncle Guillem de Masdovelles (1).

La nissaga dels Masdovelles en el Penedès arrenca del segle XII i després d'haver exercit diversos càrrecs més o menys notables, arribà en el segle XV a tenir títol nobiliari, l'escut del qual el descriu Francisco Xavier de Garma de la següent manera: "Trae ocho roeles de azur en campo de plata" (2). En heràldica, els rodells són peces honorables del quart grau, últim de la divisió de les figures d'armeria (3).

Hem dit que l'ascendència dels Masdovelles en el Penedès comença en el llunyà segle XII. Concretament, l'any 1143, en un

cens atorgat per Guerau Alemany de Cervelló dins el terme d'Olèrdola, a Sant Cugat Sescarrigues, on l'alou implicat afrontava pel cantó de cerç o nord, amb una vinya de "*Pontii Mansoven*" (Ponç Masdovella) i per la part de llevant, amb el camí que anava a *Malseliga* (4).

Quatre anys després, el 1147, en el testament de Pere Maiol i de la seva muller Ermessenda, pares de Ponç Maiol, Ramon del *Cortei* (lloc de la Granada) i d'Arnau de *Malseliga*, es fan diverses deixes a Sant Cugat Sescarrigues i a Sant Sebastià dels Gorgs, fent-se a més, esment de la donació a un altre fill, Bernat, de "*ipsum alodium quod fuit Guillelmi Bernardi Oveia*" (5), o sigui, d'un alou (propietat lliure de tota càrrega i dret senyorial) que fou de Guillem Bernat Ovella. Aquest Ovella, que ja el trobarem en un document relacionat amb el Vallès, l'any 1117 (6), era possiblement avantpassat de Ponç Masdovella, amb la diferència que si bé Guillem Bernat tenia alous que podien ésser simplement terres, Ponç era versemblant que posseïa un mas i així ho feia advertir en el seu cognom. De qualsevol manera que sigui, el primer Masdovelles que per ara coneixem tenia possessions a l'Alt Penedès (una vinya a Malseliga), vora el castell de Ferran, lloc aquest del citat Cervelló, amb el qual els Masdovelles pareix que hi tenien certa relació.

Corroborar les nostres sospites un altre document datat el 1232, on, a la cessió de l'esmentat castell de Ferran (Olèrdola), feta pel bisbe de Barcelona, marmessor de Guillem de Cervelló, a Santes Creus, el testimoniatge, escrit a Vilafranca, ve signat pel bisbe Berenguer, Bertran de *Vallmoll* (lloc d'Olèrdola) i *G. de Masdovelles* (7).

Pocs anys més tard ens apareix un "*Geraldus de Masdovelles*" com a feudal reial, puix que el 1241, junt amb altres senyors havia jurat en la ciutat de Barcelona, fent homenatge pel feu que tenia del Senyor rei (8). El feu implicava una relació de dependència i un cert nombre d'obligacions del vassall respecte al seu senyor i també una limitació sobre la propietat de la terra, ja que el vassall no pot, en principi, transferir-la a altri sense el consentiment del senyor.

Quan Ramon de *Vernet* (indret de Sant Martí Sarroca), definí les qüestions sobre el castell de Santa Oliva que tenia amb Sant Cugat del Vallès, en document escrit per Bertran de Castellet, clergue de Vilafranca, l'any 1248, signa com a testimoni "*G. de Manso Ovium*" (9). Probablement és el mateix personatge esmentat els anys 1232 i 1241, però unes vegades venia la signatura en català i d'altres voltes venia en llatí.

Tenim notícia que durant el segle XIII també existia un *Francesc de Masdoveyes*, cavaller feudatari que habitava en el terme de Cubelles (10). Desconeixem on tenia el feu aquest Masdovelles, però no seria sorprenent que es tractés del mateix feu reial que tenia Geral de Masdovelles el 1241.

S'escolen una colla de dècades i el 1323 ens trobem amb *Bertran de Masdovelles*, cavaller valencià (?) que anà a lluitar a Sardenya amb l'expedició que dirigí l'infant Alfons per sotmetre l'illa a l'obediència del rei Jaume II (11).

L'any 1336, "*G. Manso de las Ovejas*" (sic, per Masdovelles) tenia el càrrec de veguer reial de Montblanc (12) i *Gabriel de Mas d'Obeyes* era paborde del Penedès pel monestir de Sant Cugat del Vallès el 1337 (13). Aquest monjo cobrava les rendes dels béns administrats a la pabordia, els quals béns eren moltíssims, des del Vendrell fins a Piera i des de Font-rubí fins a Viladellors i Canyelles.

Dins la vegueria de Vilafranca i a nom de barons i militars, hi havia viles i llocs que l'any 1358 atorgaren quantitats al rei en ajuda de la guerra de Castella. Entre altres es troba "*Berengarius de Madovelles pro IIII focis (focs) sous habet in quadra sua de Sent Esteve: II lliures*" (14).

En el fogatge de 1365/1370 llegim quelcom més: "*Sent Steve de Castellet*, qui és del dit prebore (és refereix al del Penedès) e den *Masdovelles: XII focs*" (15) i en l'empadronament de 1381, diu: "*Sent Steve del Castellet: qui son del dit pabordre e den Mas-dovelles donzell: VIII focs*" (16). Un donzell era membre inferior de l'estament militar i eren donzells els fills de cavallers o magnats que no havien estat armats i així podien

arribar a la vellesa, tot i que ja els Usatges els obligaven a armar-se abans de trenta anys. Estaven equiparats en honors i prerrogatives als cavallers, i des de la segona meitat del segle XIV hom començà a convocar-los a corts separatament d'aquests. Durant el regnat de Joan I intentaren, infructuosament, de constituir l'anomenat braç reial dels cavallers, homes de paratge i generosos o també dels cavallers i gentilhomes.

En les tres últimes i successives dates ens hem assabentat de dues notícies ben importants. Primera, que Berenguer de Masdovelles tenia quatre focs o cases a la quadra de Sant Esteve de Castellet, avui coneguda amb el nom de Can Llopart, caseriu existent al costat del molí del mateix nom i on radica l'església romànica de Sant Esteve, prop la carretera de Castellet a les Massuques; i segona, que la capella, la qual era ja en el segle X del monestir de Sant Cugat del Vallès, era propietat del paborde del Penedès amb un mínim de vuit focs. Havent estat la pabordia en mans dels Masdovelles, hi ha la possibilitat que la casa del paborde estigués emplaçada en la propietat vallesenca de Sant Esteve i d'aquí la "present" vinculació dels Masdovelles a l'esmentada quadra.

Perquè *Berenguer de Masdovelles*, "ric home de paratge", el 1375 estava domiciliat a Valls i la família "Manso Ovium" tenia possessions a la partida de "les Parellades" d'aquella vila (17). Això vol dir que no vivia a Sant Esteve i que sols era posseïdor de les dites cases. L'home de paratge era de llinatge conegut generós o honrat que, sense ésser magnat, noble o cavaller, procedia de llinatge militar o aloer, i tenia una casa pairal (domus, torre, sala o quadra), gaudia d'un patrimoni suficient per no haver-se de dedicar a treballs manuals o mecànics i era apte per a ésser fet cavaller, disposava de cavall i armes si era cridat pel sobirà, però no era un professional de la milícia, com el cavaller. Era inclòs dins la categoria dels donzells, i alguna vegada en la dels generosos. Tenia els mateixos drets que els cavallers, excepte aquells derivats del fet d'haver estat fet cavaller. Els homes de paratge poden ésser considerats com la més petita noblesa de caràcter rural.

ELS POETES

Guillem de Masdovelles, poeta dels segles XIV-XV, de família de cavallers establerta en el Penedès (18), probablement nascut a l'Arboç (19) i que féu freqüents estades a Vilafranca, era militar, cortesà i dirigent de la ciutat de Barcelona (20). I per passatemps o per ornament de la seva personalitat, conreà la poesia amb prou facilitat, concorregué a justes poètiques i debatí en vers amb el seu nebot. Guillem visqué segurament més de setanta anys i escriví des de la seva joventut fins a la vellesa durant el mig segle que s'escola entre 1389 i el 1438, anys en els quals poden datar-se dues de les seves poesies.

En 1389, Guillem participà a la defensa del país contra la invasió del comte d'Armanyac que tractà d'emparar-se del tron de Joan I. Estigué al servei de Martí l'Humà (com a infant i com a rei) i anà a la guerra de Sicília per sotmetre l'illa a l'obediència de la reina Maria i de Martí el Jove. En aquesta avinentesa sembla haver format al seguici de Guerau Alemany de Cervelló. Les seves afeccions bèl·liques foren bastant prolongades, ja que en 1413 figurava entre les forces a favor del rei Ferran el d'Antequera que reduïren a Balaguer el rebel Jaume d'Urgell. Posteriorment visqué a Barcelona, on exercí alguns càrrecs públics, entre altres el d'oïdor de comptes de la Generalitat. Amb aquesta tasca el veïem molt sovint esmentat en el dietari de la Diputació des de 1418 a 1422: "vench lo hon. en Guillem de Masdovelles" (21); "partí l'on. en Guillem de Masdovelles per anar a Vilafranca de Penedès" (22), on hi féu cinc dies d'estada; "partí lo hon. en Guillem de Masdovelles per anà a Vilafranca" (23), amb cinc dies més d'estada ets. etc. Continué vinculat en alguna manera al servei de l'esmentat Guerau Alemany de Cervelló, si bé acabà per renyir-hi. I en el comiat que li adreçà separant-se del seu servei, enumerà els greuges que Guerau li féu: per culpa del pare d'aquest la casa del poeta fou cremada; Guerau adobà cavaller personalment un vilà convers, de la qual cosa sembla des prendre's que cometé un tort (dany, perjudici) envers Masdovelles; tots els germans d'aquest guerrejaren, sens dubte en bandositats a favor de Guerau, etc. Aquest "Comiat" no pot ésser anterior al 1405 (24).

No deixa d'ésser interessant el fet que Guillem de Masdovelles i els seus germans estiguessin al servei dels Cervelló, quan d'antic sabem que hi ha documents relacionats amb aquesta noble família on es fa menció dels Masdovelles (4 i 7).

De les poesies de Guillem, dues d'elles són sirventesos d'inspiració militar, d'un interès considerable. El primer és adreçat a Ramon d'Abeila que fou el seu capità a la campanya contra els armanyaguesos, i en fa una aguda burla (25). El segon fou escrit a instàncies de l'infant Martí, el futur Martí l'Humà, durant el setge de Catània en 1394. Altres tres composicions són maldits, o comiats de blasme a altres tantes dames. Aquestes poesies, dins unes característiques molt comunes a l'època, revelen una certa originalitat de pensament i un estil elegant, que ja bastaria a fer de Masdovelles un poeta notable. Coronat en els consistoris de Tolosa i Barcelona, participà en el certament barceloní organitzat a la parròquia de Sant Just per Bartomeu Castelló. Els seus escrits ho són en un occità ple de catalanismes; d'una composició es conserva una versió al català feta pel seu nebot. En els seus poemes Guillem sembla de vegades un home cruel i venjatiu, mal humorós i directe en el seu llenguatge.

Del temps de Guillem de Masdovelles, els anys 1414 i 1421, tenim notícies de l'església de Sant Esteve: "*Ecclesia Sti. Stephani de Castelleto, alias de Masdovellas, seu Manso-Ovium que fuit olim Parochialis*" (26), o sigui, que fou parroquial en altre temps. Ambdues dades confirmen els fogatges del segle XIV que ja hem citat.

Pere Joan de Masdovelles, altre nebot de Guillem, escriptor i jurista del segle XV, casat amb Isabel, filla de Lluís de Vilafranca, senyor de les Pujades (Castellví de la Marca), ja era mort l'any 1460, i se'n conserven sis poesies (27): una cobla en resposta al seu germà Joan Berenguer, dues cobles esparses, una poesia de tema moral i dos maldits. Els versos de Pere Joan són interessants en els dos maldits, gènere tan profundament conreat pel seu germà. En un, fa un violent atac a una dona de la més baixa condició, abans amada pel poeta i ara lliurada a molts enamorats (28).

De *Joan Berenguer de Masdovelles*, nebot de Guillem i germà de Pere Joan (29), hi ha una copiosíssima obra poètica,

unes cent vuitanta composicions, datades entre 1438 i 1467. Domiciliat (almenys l'any 1439), i potser nascut a l'Arboç, encara que sovint residí a Barcelona, apareix el 1442 com a hereu universal del seu oncle Guillem i el 1458 com a cavaller de la vegueria de Vilafranca. Els cavallers, a partir del segle XIII, eren membres de l'estament militar, anomenat sovint simplement, militar; a partir del segle XV rebé també el nom de "gentilhome". Calia que fos armat cavaller, és a dir, que esdevingués cavaller fet. En un principi, a la corona catalano-aragonesa, només podien accedir-hi el donzell al Principat i al Regne de Mallorca, el "generós" o "l'home de paratge" al Regne de València, o "l'infançó" al regne d'Aragó, però no fou mai una casta tancada i es nodrí constantment de ciutadans i homes lliures fets cavallers per gràcia reial com a premi a serveis fets a la guerra o a l'administració o per haver deixat diners al rei; sovint, doncs, es tractava d'una veritable venda. Rebien el tractament de "magnífic mossèn" o, simplement, "mossèn".

Joan Berenguer es posà al costat de Joan II al conflicte entre el monarca i la Generalitat (30). Es diu que per ordre del rei romangué quatre anys i tres mesos a Tarragona, amb "muller e fills" i no n'eixí ni "per les morts" o sia per epidèmies. Únicament, en aquesta època, anà a Vilafranca per algun temps, "per guarda e custòdia d'aquella" vila. A Tarragona, l'any 1464, el rei Joan II li atorgà la vila de l'Arboç, cessió que va quedar confirmada el dia de Nadal de 1467 (31) i que seria el lloc de residència habitual una vegada li fou lliurada. Pel fet d'haver estat partidari de Joan II en la guerra civil catalana, la Generalitat el 1462 el declarà "enemich de la cosa pública del Principat" (32). Segons sembla, a causa de la rebel·lió dels habitants de l'Arboç, fou quan fugí i va refugiar-se a Tarragona i el rei li restituí el municipi que havia abandonat una vegada fou possible. Joan Berenguer encara era viu l'octubre de 1476.

La seva obra poètica, com hem dit abans, datable del període 1438 - 1467, un lapse de prop de trenta anys, és un ric repertori de formes de versificació, sobre tots els temes possibles, amb una gran capacitat per a narrar-ho tot en vers, des de les anèctodes més banals, esdevingudes als carrers de Barcelona, fins a fets històrics tan greus com són la mort de don Alvaro de Luna o

l'empresonament del príncep de Viana. Però per damunt de tot, Joan Berenguer fou un poeta amorós, i en aquest sentit arribà a ésser aclaparadorament monòton (33). Dedicà cançons a diverses dames del temps i també com el seu oncle Guillem, Joan Berenguer concorregué al certamen poètic que Bartomeu Castelló organitzà a Barcelona el juny de 1438.

La secció més interessant de la poesia històrica o política de Joan Berenguer de Masdovelles, la constitueixen catorze composicions escrites durant les torbacions de Catalunya, concretament entre 1459 i 1467, temps durant el qual el poeta fou fidel al rei Joan II (34).

Quan el desembre del 1460 Joan II féu empresonar, a Lleida, el seu fill el príncep de Viana, Joan Berenguer adreçà al monarca una poesia ("Quanta dolor"), on plany sincerament aquesta gran mesura, i sense comprometre la seva fidelitat al rei, demana la reconciliació (35).

La llengua de Joan Berenguer de Masdovelles s'anà alliberant de la servitud occitana amb un abandó de les formes poètiques provençalitzants i llur substitució per unes altres de totalment catalanes. La seva traducció del "llemosí" al català d'una poesia del seu oncle Guillem és un clar exponent de la seva consciència lingüística.

Joan de Masdovelles, escriptor dels segles XV i XVI (36), és conegut per unes quantes poesies transcrites en el Cançoner de l'Ateneu Barceloní, en la part encara inèdita, atribuïdes a un Joan, persona diferent de Joan Berenguer i de Pere Joan, i que sembla d'època una mica posterior, potser ja molt acostat al segle XVI (37). La major part de les composicions de Joan de Masdovelles són cobles d'endevinalla que proposen per enigma un nom de dama. D'altres de caràcter galant tenen més interès. Escriví també una cançó en castellà.

Que Joan de Masdovelles era descendent del difunt Pere Joan ens ho confirma el testament d'Isabel de Masdovelles i Vilafranca, datat el 1488, on fa esment del seu germà Joan (38).

Martí de Riquer (39) ens remarca el fet que el 27 de setembre del 1500, Dionís Joan d'Aiguaviva, des de Barcelona, trameté a Galceran d'Aiguaviva un insultant cartell de batalla a ultrança, reptant-lo. Pocs dies després respongué Galceran d'Aiguaviva acusant rebut del cartell, acceptant combatre amb ell en secret, o sia una batalla clandestina, i signa "en la mia casa d'Aiguaviva". Es després d'aquesta correspondència que Dionís Joan d'Aiguaviva creia, o fingia creure, que Galceran havia dit a molta gent, i, a les Pujades, a Joan de Masdovelles i a la seva muller, que havia deshonrat la seva esposa, la qual, era filla de Joan. Ignorem com acabà aquest afer, possiblement basat en acusacions calumnioses, però Martí de Riquer recorda la proximitat entre Aiguaviva i les Pujades. Sols sabem que l'any 1502, Joan de Masdovelles, senyor de les Pujades, signà un arbitratge amb el seu gendre Galceran d'Aiguaviva (40).

DESCENDENTS

De l'any 1514 és la referència de *Lluís de Masdovelles*, donzell, hereu d'una casa de Vilafranca (41), segurament el mateix habitacle en el qual feia estades Guillem de Masdovelles vers 1420.

A la "Crònica de Berenguer de Puigpardines" (42), datada del segle XVI, quan ens parla del "Penedes, e poblarenhi los nobles cavallers, e gentils homens següents", hi trobem la "*Casa de mas dovelles*", la qual casa possiblement no és altra que la situada a Sant Esteve (Can Llopart), a menys que voigués donar aquell nom a les Pujades, cosa que ho dubtem.

El 1604, entre els feus del rei hi havia: "dues cavalleries *Lluys de Mas doncelles* (sic), donzell succehin á la una á tº Sespujades señor de les Pujades, altre succehint á tº Vilafranca" (43).

Dels Masdovelles se'n va perdre la branca principal en el segle XVII i foren els antecessors dels marquesos d'Alfarràs (44), ja que el 1912, el castell de les Pujades encara era del citat marquès d'Alfarràs (45), títol concedit el 1702 per Felip V a Pere de

Ribes-Vallgornera i de Boixadors, que passà a la família Desvalls, marquesos del Poal, per mitjà del marquès consort d'Alfarràs, Joan Antoni Desvalls i d'Ardena (1740 - 1820), hisendat i científic, que a la vegada era sisè marquès de Llupià.

BIBLIOGRAFIA

- 1.- Edició de R. Aramon i Serra, "El cançoner dels Masdovelles" (Manuscrit núm. 11 de la Biblioteca de Catalunya). I.E.C., Barcelona, 1938.
- 2.- "Arte Heráldica (Adarga Catalana)", Escut 13, Làmina 14, Llibre 3er. pàg. 241, Barcelona, 1967.
- 3.- Garma, *ibídem*, pàg. 61.
- 4.- Udina, "Llibre Blanch" de Santes Creus, doc. núm. 40, pàg. 47 (1143, gener, 20). *Malseliga* estava situada entre Sant Cugat Sescarrigues i Ferran
- 5.- Rius, "Cartulari de Sant Cugat", volum III, doc. núm. 974, pàg. 154 (1147, octubre, 26).
- 6.- Rius, *ibídem*, doc. núm. 837, pàg. 37 (1117, setembre, 2).
- 7.- Eufemià Fort, "Relacions de Sant Bernat Calbó com a Abat de Santes Creus amb Vilafranca del Penedès i la seva comarca", pàg. 39 (1232, maig, 21).
- 8.- "Els castells catalans", volum I, pàg. 308, nota 9.
- 9.- Rius, *ibídem*, doc. núm. 1387, pàg. 503 (1248, novembre, 9)
- 10.- Avinyó, "Història de Cubelles", pàg. 12 i "Els castells catalans", volum III, pàg. 900, nota 34.
- 11.- Albertí, "Diccionari Biogràfic", volum III, pàg. 127.
- 12.- "Els castells catalans", volum IV, pàg. 240, nota 13 bis.
- 13.- Esteve Busquets, "Història de Capellades", pàg. 45.
- 14.- J.M. Pons i Guri, "Un fogatjament desconegut de l'any 1358", pàg. 131 i "Els castells catalans", volum III, pàg. 862, nota 34.
- 15.- J. Iglésies, "El fogaje de 1365/70", Barcelona, 1962
- 16.- Próspero de Bofarull, "Censo de Cataluña, ordenado en tiempo del Rey Don Pedro el Ceremonioso".
- 17.- "Els castells catalans", volum III, pàg. 862, nota 34.
- 18.- Albertí, *ibídem*, volum III, pàg. 127.
- 19.- "Gran Enciclopèdia Catalana", volum 9, pàg. 681.
- 20.- Martí de Riquer, "Història de la literatura catalana", volum I, pàg. 683, Barcelona, 1964.
- 21.- "Dietari Deputació", volum I, pàg. 35 (1418, abril, 7).
- 22.- *ibídem*, pàg. 48 (1420, novembre, 14)
- 23.- *ibídem*, pàg. 52 (1421, març, 29).
- 24.- Martí de Riquer, *ibídem*, pàg. 686
- 25.- "Diccionari Enciclopèdic SALVAT 4", pag. 2171.
- 26.- A. Virella, "Un terme mil·lenari Castellet i la Gornal", pàg. 4, nota 38 i pàg. 17.

- 27.— Albertí, *ibídem*, pàg. 128; "Gran Enciclopèdia Catalana", volum 9, pàg. 681; "Els castells catalans", volum III, pàg. 754.
- 28.— Martí de Riquer, *ibídem*, volum III, pàg. 116.
- 29.— *Ibídem*, pàg. 117.
- 30.— Albertí, *ibídem*, pàg. 128; "Gran Enciclopèdia Catalana", pàg. 681.
- 31.— "Els castells catalans", volum III, pàg. 840.
- 32.— *Ibídem*, pàg. 840.
- 33.— Martí de Riquer, *ibídem*, volum III, pàg. 118.
- 34.— *Ibídem*, pàg. 133.
- 35.— *Ibídem*, pàg. 136.
- 36.— Albertí, *ibídem*, pàg. 128.
- 37.— Martí de Riquer, *ibídem*, pàg. 145.
- 38.— "Els castells catalans", volum III, pàg. 754.
- 39.— Martí de Riquer, *ibídem*, pàg. 147.
- 40.— "Els castells catalans", volum III, pàg. 754.
- 41.— Documents de Can Suriol (Olivella), Carpeta "Actas y sensos", full 15.
- 42.— "Crònica de Berenguer de Puigpardines", Barcelona, 1881.
- 43.— Q. G. "Apuntes de Vilafranca", pàg. 71.
- 44.— "Els castells catalans", volum II, pàg. 316.
- 45.— Vidal-Riba, "Centre Excursionista Catalunya", març 1912.

